

A *Revue de la Hongrie Nouvelle*. Az emigrációban született magyar vagy magyar vonatkozású sajtóorgánumok közös vonása: szembenállás a fasizmussal, de ezen túl szinte mindegyik önálló „egyéniség”, sajátos, egyedi vonásokkal, karakterrel.

Közéjük tartozik egy érdekes, Svájcban született francia nyelvű folyóirat a háború utolsó hónapjaiból.

A magyar nemzeti könyvtár őrzi az 1944 tavaszán indult *Nouvelle Revue de Hongrie* (Magyarországi Új Szemle) négy számát, a magyar vonatkozású sajtó egyik érdekes dokumentumát.

A *Revue de la Hongrie Nouvelle* 1944. márciusi számának könyvtári példányán a következő kézírásos megjegyzés szerepel: „Az elkobzott szám genfi sokszorosított másolata. Kiadta Hubay Miklós.”¹ A szerkesztő emlékezete szerint körülbelül 3–400 példányban sokszorosították a lapot. A második szám ugyanez év júliusában jelent meg, már genfi magyar és francia munkatársak közreműködésével. Pierre Jean JOUVE: *La musique et l'état mystique* címmel BARTÓK művészetéről ír. A lap közli NAGY Péter tanulmányát KOSZTOLÁNYI Dezsőről. KUTHY álnéven KACZANDER Gyula (az MNFF Közleményeinek munkatársa) SZENT-GYÖRGYI Albertről ír. Idézi a Nobel-díjas tudós nyilatkozatát a *Magyar Nemzet*ből, melyet a német megszállás előtt négy nappal, 1944. március 15-én adott SZENT-GYÖRGYI. „Science et culture ne peuvent exister que là où règne la liberté, où l'esprit peut se développer librement. . .”

Figyelemreméltó cikket írt a szerkesztő: *In Memoriam Temps Présent* — a *Jelenkor* című folyóiratról. Cikkről cikkekre elemzi a lapot, tematikáját, nyelvét, beszámol elkobzásáról is. A NRH e számának egyik rovata, a *Krónika* a magyar–francia barátság megnyilvánulásairól ad hírt. Értékes publikációi: *Rousseau et son ami hongrois* (Rousseau és magyar barátja) és két Ady-vers, francia nyelven: *Aurore parisienne*, *Automne hier s'est glissé dans Paris*.

A lap kiemelkedő értéke, hogy csaknem teljes egészében közli a *Szép Szó* JÓZSEF Attila számát francia fordításban. HATVANY Bertalan, DÉRY Tibor, IGNOTUS Pál, NÉMETH Andor, REMENYIK Zsigmond, FEJTŐ Ferenc, Thomas MANN írásai szerepelnek itt, s a József Attila-i mottó: „La belle parole, en hongrois, ne signifie pas une expression parée: elle signifie l'argument qui a pris corps. . .” Itt olvashatjuk *A Dunánál* című költemény utolsó szakaszát is.

A *Revue* negyedik számát az utolsó háborús év karácsonyán adták ki, szintén magyar és francia szerzők közös munkájaként. Gilbert TROLLET költő, JÓZSEF Attila verseinek fordítója, Claire VALLIER (*Tentations de l'exil*), César de SAUSSURE (*F. Rákóczi en exil*), Étienne PORGÈS (*M. A. Bakounine*) írtak a lapba; a magyarok közül pedig FERENCZI Ödön, HATVANY Bertalan, KIBÉDI György és VLADÁR Pál.

Az *Új Magyarország Szemléje*, a folyóirat felszabadulás utáni utódja, címében is kifejezi a megváltozott helyzetet: *Revue de la Hongrie Nouvelle*. Első száma májusban jelent meg Genfben. Minden írását áthatja a szabadság, a felszabadulás öröme s a népek közötti barátság eszméje. Témái: „Montesquieu Magyarországon”, „Romain Rolland a magyar irodalomban”, „Kossuth-tól Károlyiig”, „A moszkvai Új Hang”, „Magyarország mezőgazdasági fejlődése”. Ugyanitt szerepel Walt Whitman gyönyörű költeménye, a „Mort du Président” „Memories of Président Lincoln” (Traduit le jour de la mort de Franklin Roosevelt pour la Revue de la Hongrie Nouvelle.) (Az Elnök halála. 1865. Az Új Magyarország Szemléje számára Franklin Roosevelt halála napján lefordítva.)

¹ A svájci RNH magyarországi elődeivel itt nem foglalkozunk: *Revue de Hongrie 1908–1931*. Bp. A német megszállásig a Horthy-rendszer francia nyelvű propaganda folyóirata volt. — *Nouvelle Revue de Hongrie 1932–1944*. 1944 márc. 19-én betiltották. Utolsó szerkesztőjét a németek kivégezték.

A lap közli Étienne Porgès-nek a francia Rádióban elhangzott beszédét 1945. március 15-e alkalmából:

„Nous autres Français, nous avons salué en 1848 votre jeune liberté comme une sœur fragile de la notre. Aujourd’hui nous saluons votre libération comme une garantie de la notre, car nous savons que la liberté est indivisible et qu’aucun peuple du monde ne saurait être complètement libre tant qu’un seul autre peuple demeure enchaîné en esclavage.” (Allocution prononcée à la Radiodiffusion française, à l’occasion de la fête nationale hongroise du 15 mars 1945.)

Jelentős dokumentum a Károlyi Mihály interjú, melyet a *The Central European Observer* 1944. október 13-i számából vett át a *Revue* és „La Hongrie Nouvelle et ses voisins” címmel közölte.

A *Revue de la Nouvelle Hongrie* őrzi az első francia JÓZSEF Attila fordításokat: *Encouragement* és *Le profit*. (Ez utóbbit a „Traits”. Numéro spécial „consacré à la résistance en France et en Europe”-ból vette át a RNH.)

„Folyóiratom valamennyi számában — írta HUBAY Miklós² — amely már nyomtatásban jelent meg, ott volt a két első Prudhommeaux-féle fordítás: A *Biztató* és a *Tókések hasznáról*. Harmadiknak *Egy spanyol földműves sirverse* került volna, a cenzúra ezt azonban nem engedélyezte, mert idegen államfőt sértettünk volna meg svájci földről. Nem lehetett lenyomatni ezt a sort: „Le général Franco m’a enrolé comme mercenaire . . .” (Franco tábornok besorolt ádáz katonának . . .). Ennél a három első versnél NAGY Péter volt a tolmács. Én csak a folyóiratom megszűnése után vettem bele magamat ebbe a munkába . . .”

PRUDHOMMEAUX így ír JÓZSEF Attiláról:

„Egyetlen jogcímem van arra, hogy a francia költészetbe átültetve, én mutassam be a nyolc éve halott budapesti proletárköltőt . . . akaratomban és eszméletemben éltek a versei, és élt az alakja, mielőtt még találkoztam volna vele Hubay Miklós tolmácsolása révén . . . temperamentumában és jellemében közeleink éreztem, közösek voltak a megpróbáltatásaink és eszméink, hasonló ideglázakat éltem át én is, hasonló nyomorúságokat és hasonló éhségeket . . .”

Ez a néhány számot megért svájci lap a régi *Revue*-nek, az ellenforradalmi Magyarországi propaganda-folyóiratának ellenpárjaként jelent meg. S ha annyi év után egy-egy közleményével már vitába szállnánk is, múltunk szerves része, értékes, vonzó dokumentuma. Dokumentuma a francia—magyar barátságnak, tanúságtétel arról, hogy a barbárságot a *költészet* erejével is meg kell próbálni legyőzni. Ha a folyóiratnak nem is volt nagy visszhangja, a munkatársak arra törekedtek, hogy a kort a legnagyobb művészettel megjelenítő magyar költő, JÓZSEF Attila szava s az új, a másik Magyarország hangja, távol a hazától, idegen nyelven is elhangozzék. mgy

Újra a „Kassai kódex” hitelességéről. E témáról a *Magyar Könyvszemle* 1972. évi 1—2. számában a 88—90. lapokon jelent már meg rövid írásom. Ebben annak a három képnek eredetére sikerült fényt derítenem, amelyet FEHÉR Mátyás Jenő az általa szerkesztett *Magyar Történelmi Szemle* első számában (1969. december) a 115., 117. és 119. lapokon adott közre. Ez a három reprodukció a mai napig is az egyetlen dokumentum, amelyet FEHÉR a „Kassai kódex” kapcsán eredeti formában — tehát nem átírt szöveg, ill. fordítás alakjában — tett közzé.

A „Kassai kódex” közvetve szóba került a Magyar Tudományos Akadémián rendezett ANONYMUS-vitán 1971. november 5-én. Ez alkalomból az elnöklő MÁLYUSZ Elemér professzor felszólítására egész röviden utaltam arra, hogy az említett kézirat hitelességét

² HUBAY Miklós: *Úton és itthon*. Bp. 1970. Gondolat.

bizonyítani hivatott három reprodukció eredete több mint problémátikus, de részletekbe akkor az idő rövidsége miatt és a megjelenés előtt álló cikkekre hivatkozva nem is mentem. Ez a publikációm a hosszú nyomdai átfutás miatt még meg sem jelent, amikor is FEHÉR folyóiratának 1971. decemberi számában, amely immár nem az USA-ban, hanem Argentínában jelent meg, *A Kassai Kódex hitelessége* címen előzetesen már reagált is erre (604–605. l.). Említett cikkem megjelenése, 1972 augusztusa után FEHÉR válasza lapja 1972. decemberi számában látott napvilágot (561–569. l.). Hozzá kell tennem, hogy példány ebből csak a következő esztendő késő nyarán jutott Magyarországra, ill. kezemhez. FEHÉR írásaira a továbbiakban az említett folyóirata évfolyama és lapszáma megjelölésével hivatkozom, szövegét pedig az eredetiben található nyelvtani és sajtóhibák pontos „megőrzésével” kurzív szedés emeli ki. Ez jórészt a témával kapcsolatba sem hozható dolgokról szól, és az érdemi válasszal mindenképpen adós marad. A logikus válaszadást nagyon megnehezítik a homályos célzásokkal teli oldalvágások, de ezek ellenére a választ az alábbiakban mégis megkísérelem.

Előző cikkemben (*Magyar Könyvszemle* 1972. 88–89. l.) szembeállítottam FEHÉR két, egymáshoz részben ellentmondó leírását a *Syngrapha* 1944/5. évi sorsáról. Erre ő válaszában nem tért vissza, így továbbra sem lehet tudni, hogy vajon melyik saját változatát tartja ő maga hitelesnek, ill. hogy saját magának miért mondott ellent?

MÁLYUSZ professzor felhívta FEHÉR figyelmét arra, hogy az a *magyar nyelvű levéltörédék, amelyet Zalkay, erdélyi kamara-ispán írt Budán a 16. században* (I. 115.) nem eredeti, hanem 1835-ben megjelent rézmetszetes hasonmás. Korábbi érvelési szándékáról könnyedén elfelejtkezve mindössze MÁLYUSZNAK azt a következtetést vonta le, hogy ezek szerint a *Syngrapha*-t 1835 után kötötték be. (Itt megjegyzendő, hogy makulaturapapírból összeragasztott kötéstáblák a 17. századtól egyre ritkábbak és a 19. században már alig ismertek.) De vajon egyedül csak azért közölte FEHÉR ezt a képet lapjában, hogy annak 19. századi kötését bizonyítsa? Ezt a faksimilét ugyanis a „Kassai kódex” hitelességét bizonyítandó közölte, és nyilván nem köttetésének a lényeghez egyáltalában nem tartozó időpontjáról akart bennünket tájékoztatni. Az írástörténetben járatos FEHÉR nem ismerte volna fel a kötéstáblából kiáztatott lapból, hogy nem az eredetit, hanem hasonmást tart a kezében? Pedig szövegéből egyértelműen erre kell következtetni, hiszen 16. századi kéziratként számolt be róla. Az ember tollára tolul a kérdés, hogy vajon mennyire megbízhatók középkori forráskutatási eredményei annak, aki nem képes megkülönböztetni a rézmetszetet a kézirattól.

Ami a második képet illeti, itt FEHÉR gyakorlatilag teljesen adós maradt a magyarázattal. Az általa a *Syngrapha* kötéstáblájából kiáztatottként közölt egyleveles ősnymtatvány ugyanis azonos azzal a stuttgarti unikummal, amelyről a *Zeitschrift für Bücherkunde* c. lapban reprodukció is jelent meg. FEHÉR erről így írt (III. 562.): „Nem ismerem a német „Könyv Barátok Egyesületét”, még kevésbé kiadványaikat s legkevésbé okirataikat. Kétkem azonban, hogy ha már Borsa szerint csak egyetlen egy szerepel ebből az annyira híresnek tartott példányból, hogy a könyvnyomtatás felfedezésének német mivoltára annyira büszke németek egészen 1911-ig vártak volna. . . Persze ezt majd alaposabb kutatások véglegesíthetik. De még akkor sem bizonyos, hogy én holmi betűszárakat levagdosva összeragasztva egybefényképeztem, mint ahogy azt Borsa elhívetni szeretné olyanokkal, akik gondolkodni is szoktak.” Itt a dolog lényege nem az, hogy mikor és miért reprodukálták ezt az egyleveles ősnymtatványt, hanem az, hogy a FEHÉR által közölt kép tartalmazza ugyanannak a kézírásnak jeleit, amely a stuttgarti egyetlen ismert példányon szerepel. Ha figyelmesen elolvassa érvelésemet, úgy láthatja, hogy én nem a betűszárak levagdosásáról és összeragasztásáról írtam, hanem éppen az árulkodó betűszárak otffeletetését bizonyítottam. Ezek szerint nem felel meg a valóságnak FEHÉR közlése, hogy ez a „felvidéki búcsúlevél szintén a Kassai kódex fedőlapjának töltő anyagából” (I. 113. és 119.) származik. (Ettől függetlenül a nemzet-

közi ősnymtatvány-szakirodalom alapján bizonyosak lehetünk, hogy ebből a nyomtatványból eddig csak az említett stuttgarti példány ismeretes, amelynek első reprodukciójára hivatkoztam.)

FEHÉR válasza a harmadik képpel kapcsolatban sem nem világos, sem nem meggyőző (III. 563.): „Nos, itt valóban csak egyszerű tévedésről van szó. Az a nyomda, ahol lapunk kinyomásáért fimmal együtt mint takarító napszámások dolgoztunk, „veek end”-jein — miután venéz magyar volt a tulajdonosa, jutottunk hozzá néha a fémásolatok nyomtechnikai előkészítéséhez. A győri káptalan inkriminált része a fényképmulziójával össze ragadt egy másik szembenfekvő fényképpel és a hosszú idő, nedvesség leszede róluk a fényt. Az edetít számomra a győri kármeliták egy ma már előttem is ismeretlenné fakult nevű szerzetes fényképésze készítette. Az előkészített anyagba New Yorkban így került ez a fénykép a lapba.”

Cikkemben (*Magyar Könyvszemle* 1972. 90. 1.) kifejtettem, hogy az a kép, amelyet FEHÉR *Töredék a Kassai kódexből Körmen di Gáspár és Némay komáromi várkapitány közötti vitás ügyről. Ilyen romlott részekből áll a jelzett kódex Hoffman-féle másolata* felirattal jelentetett meg, nem a „Kassai kódex”-ből, hanem a győri káptalan hiteleshelyi levéltár egyik jegyzőkönyvéből származik, de legjellegzetesebb helyei, amelyek a FEHÉR-féle aláírásnak túlságosan ellentmondtak volna, az erős csonkultság következtében az ő reprodukciójáról lemaradtak.

Hogy értendő ezek után FEHÉR válasza? Nem a „Kassai kódex” egy lapjának a képét közölte, ahogy ezt eredetileg akarta, hanem helyette tévedésből a győri levéltárban készült fotót, amely nem szándékosan, hanem fényképtechnikai okok miatt sérült meg? Ha ezt kívánta a fentiekkel mondani, úgy további kérdés merül fel: ha rendelkezésére áll az a fénykép, amelyet eredetileg a „Töredék a Kassai kódexből” szövegű felirattal kívánt ellátni cikkében (I. 117.) és helyette tévedésből egy másik fotót közölt, úgy botlását miért nem korrigálta az eltelt közel négy év alatt folyóiratában? Ebben azóta több mint másfélszer ezer lap jelent meg száz és száz reprodukcióval, így hely és idő bőven akadhatott volna a kiigazításra, ill. pótlásra. De nem tette ezt legutóbbi válaszában sem. Már pedig éppen ez az a sokszor elhangzott kívánalom, amelyet a kezdetektől több oldalról is FEHÉRhez intéztek: tegyen közzé reprodukciót az általa felfedezett „Kassai kódex”-ből! Ezt azután — legalábbis a kép felirata szerint — végre megtette, és most kiderül, hogy itt — saját szavával élve — valami „egyszerű tévedésről van szó”. Tehát várjuk azt a felvételt, amelyet e helyett kívánt közreadni, vagyis a *töredéket a Kassai kódexből*.

Ha azonban nem képcsérésről van szó, hanem arról, hogy az a fénykép, amelyet eredetileg is közölni akart, véletlenül megsérült, úgy más, de hasonlóan nyugtalanító kérdések merülnek fel. FEHÉR e képet — mint ezt a fentiekben már idéztem — a következő felirattal látta el: *Töredék a Kassai kódexből Körmen di Gáspár és Némay komáromi várkapitány közötti vitás ügyről. Ilyen romlott részekből áll a jelzett kódex Hoffman-féle másolata*. Cikkemben (*Magyar Könyvszemle* 1972. 90. 1.) már rávilágítottam arra, hogy ez a felirat nagyjából fedi FEHÉRnek a *Középkori magyar inkvizíció* c. könyvében előadottakat („A legutolsó inkvizítorról a Kassai kódex 1518-ból emlékezik meg. . .”), de ugyanazon személyek szereplése ellenére ellentmond az ő, még 1942-ben megjelent könyvében közöltnek („1569-ben a győri káptalan előtt. . .”). A megjelentetett kép az 1942. évi FEHÉRnek ad igazat! Vajon hogyan lehet azonos a győri káptalani levéltárból származó fénykép a „Kassai kódex” töredékével? Hogy lehetséges, hogy több mint félévszázados időbeli eltéréssel (1518—1569) ugyanazok a személyek szerepeljenek ugyanott, hasonló helyzetben? Hol olvasható a szövegben az *istentelen lutherista eretnekekről* szóló kifejezés? De ne is soroljuk a többi feltolulót, de FEHÉR által megválaszolatlanul hagyott kérdést.

Összefoglalva a fentieket megállapítható, hogy a három kép közül, amelyet FEHÉR a „Kassai kódex” kapcsán közölt, egyik sem felel meg a feliratban megjelölt és a szerző

által saját állításai alátámasztására fogalmazott tartalomnak. Ezek után nem csodálható, ha a „Kassai kódex” hitelességének kérdését továbbra is, sőt FEHÉR két legutóbbi írása után — ha lehet — még nagyobb mértékben problematikusnak kell tartani.

A fentiek szorosan a *Magyar Könyvszemlében* megjelent cikkemben foglaltakhoz és ezzel — megítélésem szerint — a lényeghez tartoznak. FEHÉR szövegeiből is eddig csak az ezekkel foglalkozókat vettem figyelembe szándékosan elvალasztva attól a számtalan személyeskedő hangú kitételől, amely írásaiából unos-untalan előbuggyan. Mindenki, aki FEHÉR állítását a „Kassai kódex” kapcsán tagadja, vagy abban akár csak kételkedik is, kap tőle néhány, nem ritkán a becsületsértés fogalmát súroló megjegyzést. Nem tekintem, de nem is tekinthetem személyes feladatommak, hogy pl. CSERES Tibor nevében írjak, akit FEHÉR névmegjelölés nélkül „a csehek szolgálatában álló vonalhá riporter” (II. 604.) megjelöléssel illeti. CSERES majd válaszol erre a maga nevében. MEZEY László, az irodalomtudományok doktora, egyetemi tanár, akit FEHÉR szerint „annak ellenére, hogy a magyar mediévalisztika minden rezdülése ismerős volt előttem, még csak névszerint sem ismerem, hiszen azok közé tartozik, akiket az ismeretlenségből vetett fel az ár” (II. 604.) és akinél a „nagy román szellem még a dákö-román elméleten is túlesz” (II. 605.), majd kifejti dokumentált véleményét a „Kassai kódex”-ről. GYÖRFFY György, akit FEHÉR név nélkül „a hírhedt Kursán-tétel szerzője”-ként említ (III. 569.), már szóban és írásban (vö. *Történelmi Szemle* 1971. 206. 1.) közölte, hogy „Fehér Mátyás Jenő magyarországi domonkos inquisitiókat tartalmazó „Kassai kódex”-e bizonyíthatóan modern hamisítvány”. Ezek után rám az hárul, hogy FEHÉR zavaros és nem mindig jóhiszemű megjegyzései közül néhányra ízelem és eredeti szándékomban ellenére, az érdemi résztől hangsúlyozottan elkülönítve visszatérjek. (Tekintettel arra, hogy FEHÉR írásai nélkülözik a logikus összefüggést, azok megválaszolását is egymástól többé-kevésbé elkülönülő pontokba kellett foglalni.)

1. FEHÉR értesültsége a hazai személyeket, intézményeket és körülményeket illetően egyrészt hiányos, másrészt téves. Az ebből kialakított álláspontja azután — hozzáadva saját szubjektivitását is — rendkívül elfogultnak tűnik. Az alábbiakban ezek közül idézünk néhányat hozzáfűzve saját véleményünket.

FEHÉR (III. 564.): „2. — *Borsa G. az UNESCO szolgálatában állva „nacionalizálta” a szerzetesi könyvtárakat. Hogy ennek a nemzetközi vállalkozásnak a tagjai kicsodák és milyen „nemzetközi” érdekeket szolgálnak „segítség” ürügye alatt, azt minden külföldi honfitárs tudja.*” — (II. 606.): „Az UNESCO megbízásából működő magyar bizottság tagjainak okvetlenül ismerniök kellett ilyen jelentős könyvritkaságokat. . .” — (III. 569.): „8. — *Nem irigylem Borsa G. helyzetét több oldalú „elkötelezettsége” miatt. Az UNESCO-ban viselt szerepe, sláv irányzat és hazai „lektorság” jóindulatának megszerzése, vagy érdemek szerzése számára létérdek.*”

FEHÉR tehát hol egy nemzetközi vállalkozás, hol egy magyar bizottság tevékenységét hozza kapcsolatba az UNESCO-val és személy szerint velem is. Le kell szögezmem, hogy a magyar könyvtárügy területén ilyen bizottság sem a szerzetesi könyvtárak nacionalizálásakor (1950), sem később nem működött. Nekem személy szerint az UNESCO-val semmi kapcsolatomb sincs. Attól kell tartani, hogy FEHÉR értesültsége ez alkalommal is hiányos, ill. téves. Bár tud arról, hogy bátyám az Országos Levéltárban dolgozik („Súlyosabb az eset a Borsa fivérek szerep. Iván az Orsz. Levéltárból intézett hozzám megkereséséa. . .” — II. 605.), mégis legutóbb arról írt, hogy „a mai Országos Levéltár kutatója Borsa Gedeon” (III. 561.). Ezzel szemben én ennek az intézménynek sohasem voltam dolgozója, és 1954. június 1. óta a mai napig az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa vagyok.

Ugyanígy téves FEHÉR értesülése a Magyar Tudományos Akadémia 1971. november 5-én az Anonymus-kérdésben lefolytatott vitáról: „Miután dr Karsai egyik argumentuma a K. K. közlésén alapul, a vitaelőadás során Mezei László, Borsa Iván és ifj. Horváth János

nemcsak kétségbe vonták a forrás hitelét. . ." (II. 604.) BORSA Iván ezen a napon nem is volt Budapesten, és a vitában természetesen így részt sem vehetett. A „Kassai kódex”-ről sem ekkor, sem azon a korábbi megbeszélésen az ANONYMUS-kérdésről, amelyen a fent említett négy személy valóban részt vett, nem nyilvánított véleményt.

2. A fentiekben már idézett saját sorainak („Iván az Orsz. Levéltárból intézett hozzám »megkeresést«. . ." II. 605.) mond FEHÉR ellent legutóbbi írásában, amikor a következőket írta: „Ettől eltekintve Borsa Gedeon két ízben levelet is váltott. A Kassai Kódex ügyét egy ízben sem tette szóvá, még akkor sem, amikor én más kérelmét teljesítve újfent levelet kaptam tőle.” (III. 563.). Tehát hol Ivánt, hol Gedeont jelöli meg levelezőpartnereként nyilván ugyanabban az ügyben. Meg kell állapítanom, hogy én FEHÉRnek sohasem írtam, de ő sem nekem. A Magyar Könyvszemlében vele kapcsolatban megjelent cikkem különnyomatát azonban valóban megküldtem neki, amint ezt a fair-play megkívánja. Erre azonban ő nekem közvetlenül egyetlen sor írással sem válaszolt. Ezzel szemben folyóiratában, amelyet többségében amúgy is korábbi publikációk másolata tölt meg, leköszölte volna válasza elé cikkem szövegét. (Kérésére ehhez hozzájárultam volna.) Ő azonban ezt nem tette meg.

3. A fentiek már részben válaszul is szolgálnak FEHÉR következő soraira: „Borsa G. írása és a Könyvszemlénél egészen szokatlan és luxusszámba menő kiadása a három »inkriminált« facsimilének közlése, valamint a nagyszámú »különnyomat«, amellyel szinte elárasztották munkatársainkat (nekem magamnak vagy két tucatnyi van!), arra mutat, hogy a Kassai Kódex léte és az abból folyó következmények zavarólag hatnak bizonyos körökben és ezért nagy áldozat árán igényeknek valóban eltüntetni.” (III. 564.). Mint írtam már, tehát nemcsak munkatársai, de FEHÉR maga is kapott tőlem különnyomatot cikkemből, de ő ezt az az utóbbi körülményt válaszában nem említi. A Magyar Könyvszemle szóban forgó 1972. évi 1—2. számának nyomdai kivitele semmiben sem tér el az előzőekétől, vagy a következőekétől. Nem tudom, hogy FEHÉR miért tartja a műnyomópapírra készült mellékletet különlegességnek és miért minősítette azt „luxusszámba menő”-nek. Azt ajánlhatom ennek kapcsán, hogy vegye elő például ugyanennek a folyóiratnak következő, 1972. évi 3—4. számát, ahol természetesen ismét talál ilyen mellékletet, sőt ráadásul színesben is (a 261. lap előtti táblát). Ami pedig a „nagyszámú különnyomat”-ot illeti, erre mindenki azonnal választ kap, aki fellapozza a Magyar Könyvszemle bármelyik számát. Itt ugyanis a borító belső lapjának alján a következő szöveg olvasható: „Különnyomatok (legkevesebb 100 példány) a Kiadóhoz címzett, de a szerkesztőségéhez eljuttatott levélben rendelhetők. . ." Tehát száznál kevesebb különnyomat nem készül e folyóiratból.

4. FEHÉRnek a fentiekben ismertetett sorában a Kassai Kódex létéről, valamint az ezt eltüntetni igyekező körökről is írt. A valóságban azonban az általa önkényesen megjelölt szerepek felcserelődtek! FEHÉR korábbi, önálló publikációiban, majd a Magyar Történelmi Szemle első évfolyamában annak ötödik számával bezárólag közölt részleteket a „Kassai kódex”-ből, de azóta ígéretei ellenére egyetlen további sort sem! Miért nem jelenteti meg eredetiben és teljes terjedelmükben szövegmásolatait? Az Akadémiai Kiadó FEHÉR első megnyilatkozása után hajlandónak mutatkozott azt közreadni (vö. Élet és Irodalom 1969. III. 1.). De azóta FEHÉR saját folyóiratában is bőven futott volna erre hely, hiszen annak terjedelme évfolyamonként kb. 600 lap. Ezek után vajon ki akarja eltüntetni a „Kassai kódex”-et? Mikor viszont az általa közölt mindössze három reprodukciónyi, közvetlenül használható bizonyítványt előző cikkemben szembesítettem azok eredetijével, FEHÉR mindössze a fentiekben tárgyalt és érdemi cáfolatnak távolról sem nevezhető választ adta. Most további kérdéseket tettem fel a korábbiak megismétlése mellett. Vajon mi az ügy állandó napirenden tartásával kívánjuk eltüntetni a „Kassai kódex”-et? De vajon nem FEHÉR az, aki ismételten és folyamatosan adós marad a Kassai Kódex létének bizonyításával?

5. FEHÉR (II. 605.): „*Borsi szerepe azonban nem ebben merül ki — (az előző sorokban Ivánnal folytatott levélváltásáról ír) — hanem a domonkosok anyakolostorában levő könyvtár konfiskálásában is. Talán jogosult a kérdés feltevése, hogy a szétűlt könyvtár állományából ismerte-e pl. az általam Kassáról átmentett és a pesti klostromban letétbe helyezett Jacobus fráter kéziratos kódexe 1454-ből? (Récsei jegyzete szerint „Codex 9.”) Ugyancsak kívánatos lenne ismerni a Dávid Ferenc, unitárius vallásalapító kéziratának hollétét. Ez a két kézirat egy polcon, egymás mellett kapott helyet a könyvtár iktatásztalának háttérét képező állványon. Ha ezekről sem tud a magyar könyvtár hatóság, akkor már valóban könyvgyűjtői, illegális tevékenységről beszélhetünk.*” — 6. — „*Borsa G. annak idején a budapesti könyvtárakat konfiskáló hatalom megbízottjaként egyszerűen és okszerűen úgy járhatott volna el hogy a kartotékokat átveszi és számontartja a könyvtár értékeit. Erről nincsen — még eddig — híradásom, pedig a Kassai Kódezen kívül még más kódexek is voltak a könyvtár birtokában. Erre vonatkozólag még nem ítélték.*” (III. 569.)

FEHÉR itt is, de máskor is (pl. III. 595.) hibásan írt BORSÁ helyett Borsi-t, és ez alkalommal ismét összekevert engem bátyámmal. Ugyanis az 1950 szeptemberében feloszlatott magyarországi rendházak könyvtárainak biztonságba helyezésének munkálataiba én és nem testvérem kapcsolódott bele 1951. január elejével. Azonban a budapesti gyűjteményeket már ezt az időpontot megelőzően, vagyis 1950 utolsó hónapjaiban átvette a zárolást végző tanácsi szervektől az akkori Országos Könyvtári Központ. Így én sem a budapesti volt domonkos, sem más fővárosi rendházban könyvanyagot nem vettem át. Akkoriban vidéken végeztem hasonló jellegű munkát, ennek alapján képem van erről a feladatról. Az 1950 végén köztulajdonba került többszáz szerzetesi könyvtár állománya milliós nagyságrendű volt. A gyűjtemények jelentős része katalogizálatlan, illetve rendezetlen volt, ráadásul az épületek a zárolást közvetlenül megelőző időben általában egy ideig lakatlanul álltak. A fentiek után tehát képtelenség elvárni a Fehér által is *szétűlt*-nak minősített könyvtár esetében az általa megjelölt *egyszerű és okszerű* eljárást a könyvek átvételére. Ez az igény a tények ismeretében természetesen egyetlen illetékes fórumnál sem merült fel sem akkor, sem azóta.

Mint külön érdekességet kívánom itt megemlíteni, hogy a domonkosok budapesti könyvtárából az egykori tulajdonosok a régi könyvanyagot az államosítást megelőzően tervszerűen kiürítették és azt az akkori Központi Papnevelde (ma a Katolikus Hittudományi Főiskola) könyvtárában helyezték el. E műveket külön állagként kezelve ma is ott őrzik. Ezek között sem a „Kassai Kódex” sem más kézirat nem található. „*A domonkosok anyakolostorában levő könyvtár konfiskálása*” (II. 605.), ahogy FEHÉR említette, tehát nem úgy zajlott le, amint ezt ő állítja. A tervszerű kiürítés során azokat a kiemelkedő kéziratokat, amelyekről ő írt, ugyancsak gondosan és nyilván elsőként szállíthatták el ebből a gyűjteményből. Így ezek — ha ugyan voltak ott ilyenek — bizonyosan elkerülték a „konfiskálást”.

Ami FEHÉR közvetett gyanúsításait illeti az államosított könyvanyag hűtlen kezelésére vonatkozólag, azt a leghatározottabban visszautasítom. Mint köztudott negatívumot, vagyis hogy nem loptam köztulajdont, vagy akár csak azt, hogy nem létezett sohasem a „Kassai kódex”, bizonyítani nem lehet, de ezt józan ésszel tőlem senki sem várja. Ezért az ajánlható FEHÉRnek, hogy előbb bizonyítsa hitelt érdemlően a „Kassai kódex” egykori létét. Csak azután, ha ez már sikerült neki, foglalkozzék a kézirat további sorsával. Hogy ez sem lehet számára problémamentes, arra utal a fentiekben már említett és egymásnak ellentmondó két beszámolója a „Kassai kódex” 1944/45. évi sorsát illetően.

6. Meglehetősen furcsán festenek legutóbbi írásának reám vonatkozó befejező sorai: „*Összegezésül tehát nem vádoló (ha vádoló, akkor hazaárulási vád lenne az!), de végtelenül sajnálom megkötöttségéért. . .*” (III. 569.). FEHÉR jellegzetes módszere ez, amivel a számára anyagilag fontos és a nyugati hemiszférában élő egyes magyarok érzelmvilá-

gára hivatkozik: ha már nincsenek bizonyítékai és érvei, úgy az ellenvéleményt vagy annak képviselőit egyszerűen és okszerűen a magyarság ügye árulóinak minősíti.

7. FEHÉR: 3. — „A Magyar Történelmi Szemle 10 1. (helyesen II. évf.) 40. és 156. lapjain közölte a CTK (Cseh Távirati Iroda) hírszolgálatára alapján németül és franciául és természetesen magyarul is ‚Faelschung macht hunderte Lehrbücher zu Makulatur‘ címmel Hanka Vaclav állítólagos ‚Kralov Dvur‘ néven ismert és 1817-ben készített hamistványát. Ez a magyar történelmi hírszolgálatba csak a mi lapunkon keresztül juthatott el. Érthető tehát az izgalom, amellyel a könyvek százait papírzúzdára ítélő hivatalos nyilatkozat elnemtitkolhatósága bizonyos körökben kellett. Ezek a körök a Nagy Morávia szolgálói. Ezért a közlésért a nagy szláv-tengerben csak elhallgattatás, elnémítás járhat, mint a legkisebb büntetés-e...” (III. 564.).

A fenti sorok FEHÉRnek a logikus összefüggéseket amúgy is nélkülöző írásának legzavarosabb része. Az ember teljesen értetlenül áll ezzel szemben, hiszen az általa először németül és magyarul (II. 40.), majd franciául és magyarul (II. 156.) közölt szöveg (Vajon miért látta szükségét többször is megjelentetni ugyanazt?) a hivatalos csehszlovák távirati iroda, a prágai ČTK jelentésének átvétele. Ez történész körökben alig keltett feltűnést, hiszen a hivatkozott kézirat hitelességét már közel egy évszázada jogos kétség alá vonták. Ez az oka, hogy erre most a hazai történelmi szaksajtó nem tért ki. A ČTK-nak a napisajtó számára szánt híradása szerint (Ennek eltitkolása a mai Magyarországon vajon milyen köröknek, milyen céljait szolgálhatta volna?) „ezzel a leleplezéssel könyvek és tanulmányok százai válnak makulaturává”. Ez a hangzatos mondat természetesen nem azt jelenti, hogy most már minden nyomtatványt, amely a hamis kéziratot valódnak tartja hivatalból zúzdába kell küldeni, amint ezt FEHÉR állítja, hanem azt, hogy e művek ebből a szempontból meghaladottakká, elavultakká váltak. De maga FEHÉR is eredetileg így közölte a címet: „Egy cseh hamisítvány kiadványok százait értéktelenné teszi.” A zúzdát csak most utólag olvassa ki saját folyóiratából, megtoldva azt a „Nagy Morávia szolgáiról”, a „nagy szláv-tengerben” történő „elhallgattatásról és elnémításról” szóló riasztóan összefüggéstelen és minden logikát nélkülöző soraiival. FEHÉR tehát azt tulajdonítja magának érdemül, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság hivatalos távirati irodájának egy nyugat-németországi lapban megjelent közlését eljuttatta a magyar történelmi hírszolgálatba! De vajon mindennek mi köze a „Kassai kódex”-hez? Talán csak nem az, hogy a prágai közlés is egy történelmi hitelűnek szánt kézirat hamisításának leleplezéséről szól?

8. Mint ahogy ez már a budapesti domonkos kolostor esetében a fentiekben szóba került, FEHÉR sajátos módon elvárja tőlem, hogy a magyar értékek hűséges felderítője és sáfára legyek. Ennek során szememre lobbantotta, hogy „4. — Borsa G. már jóval előttem ismerte „A németújvári kálvinista káté a XVI. századból” c. kéziratot, amely ugyan „érdekelte”, de nem annyira, hogy hírt adjon felőle, míg nem a Magyar Történelmi Szemle, mint „Új magyar nyelvemlék”-et közölte.” (III. 564.). Majd a továbbiakban „5. — Borsa G. ugyancsak kapcsolatban állt a németújvári könyvtárossal, akinek egy helybeli kereskedő a hajdani kassai dömés könyvtár ősnymtatványként agnoszcálásra bemutatja és a kemény belső fedőlapok a XV. század első feléből eredő kéziratot, domonkos rendtörténeti adatokat tartalmazó levelekkel vannak beragasztva. Borsa G. aki a magyar értékeink hűséges felderítője és sáfára kellene legyen még máig erről az adatokkal terhelt ősnymtatványról az otthoni közvéleményt nem tájékoztatta. Az ősnymtatvány, vagy későbbi kötet címe: „Paoletti: Cursus praedicabilis” Pars I—II.” (III. 569.)

Az említett németújvári kátéről a ferences könyvtáros, P. Theodor TABERNIGG valóban küldött nekem mikrofilmet, megemlítve, hogy azzal P. MAGYAR Arnold foglalkozik. A kéziratot természetesen érdekesnek tartottam, de miután könyvtörténeti kutatásaim során a nyomtatványokra összpontosítom érdeklődésemet, abból a kéziratosságot már a kezdetektől kizártam, a németújvári kézirat publikálására nem is gondoltam. Tettem

ezt már csak azért is, hogy P. MAGYAR Arnold elsőbbségét e téren semmi esetre se keresztezzem. Miután a *Magyar Történelmi Szemle* II. évfolyama 117–139. lapjain teljes terjedelmében (hasonmásban) közölte a németújvári kátét, felhívtam erre neves protestáns egyháztörténészünk, SÓLYOM Jenő professzor figyelmét, aki tudomásom szerint cikket jelentet meg erről.

Közbevetőleg jegyzem meg, hogy a „Kassai kódex” dolgába is úgy keveredtem, hogy SEBESTYÉN Géza, az Országos Széchényi Könyvtár h. főigazgatója felhívta figyelmemet a FEHÉR által közölt és ennek alapján eredetileg magyar vonatkozásúnak tartott nyomtatott búcsúlevél reprodukciójára. A nyomdász meghatározása során derült azután ki, hogy — amint erről már többször írtam — ez nem más, mint a stuttgarti unikum megcsönkített másolata. Innen már csak egy lépés kellett a két másik reprodukció eredetének megállapításáig.

A másik, ugyancsak kéziratos bejegyzést Németújvárról a mai napig sem láttam, pedig 1972 szeptemberében több napon át is kutattam ebben a gyűjteményben. Az említett szövegről mindaddig nem volt tudomásom, amíg éppen FEHÉR erről saját lapjában (II. 421.) nem írt. Ezzel azonban amúgy sem foglalkoztam volna a fentiekben már említett és csak a nyomtatványokra összpontosított érdeklődésem miatt. Tekintettel a kézirat kassai domonkosrendi vonatkozásaira, csak csodálkozni lehet, hogy FEHÉR, aki ehhez a témához a lehető legközelebb áll már évtizedek óta, saját publikációs lehetőségét 1971 szeptemberében csak a hivatkozott néhány sorban használta ki, és azt azóta sem ismertetette részletesebben. Ugyanakkor tőlem, akitől a téma formai és tartalmi szempontból egyaránt távol áll és nem rendelkezem saját folyóirattal sem, ezt mulasztásként számon kéri.

9. Korábbi írásaiban FEHÉR újra és újra kilátásba helyezte a kezei között levő bizonyítóanyag publikálását, de amivel — amint erről a fentiekben már szó volt — a mai napig is adós maradt. Újabb írásaiban sem fukarkodott ígéreteken: „*másolási jegyzeteimnek papíranyaga a budapesti Szent Domonkos u. 3. sz. alatt levő kolostorunk hivatalosan használt nyomtatványainak hátlapjaként szerepel. . . Alkalmilag ezeknek a fotókópiáit közölni fogom*”. (II. 604.) Ígérte ezt annak ellenére, hogy nem sokkal korábban még arról írt, hogy ezek ismertetése „*ildomtalanság lenne*” (I. 116.). Ezzel kapcsolatban előre is megmondható, hogy egy egyleveles papír két lapjának külön-külön közölt fotókópiája sohasem bizonyíthatja azok összetartozását, továbbá a saját kéziratos jegyzeteit, ha valaki akarja, utólag is bármikor rávezetheti akármilyen papírra. Ennek ellenére is adós maradt Fehér ezzel a kétesértékű bizonyítóanyaggal a „Kassai kódex” kapcsán. Pedig ilyen fényképek közreadása esetleg újabb, érdekes szempontokat vethetne fel annak hitelessége ügyében, mint amint ez az általam már megtárgyalt három korábbi reprodukciója esetében történt.

De FEHÉR említett írása is e sorokkal fejeződik be: „*Nekem mindenesetre vannak még kezemben bizonyítékok, amelyeket adandó alkalommal, amennyiben a szükség úgy kívánná, közölni fogok. . .*” (II. 605). Erre vonatkozóan egy jó tanácsot adhatok. Minden kötetablából kiáztatott hasonmásnál és hivatalos nyomtatványok hátlapjainak közlésénél többet érne a másolatban fennmaradt összefüggő latin szövegek publikálása, hogy legalább szövegkritikai vizsgálatnak lehessen alávetni ezt a FEHÉR által olyan sokszor beharangozott „Kassai kódex”-et.

BORSA GEDEON